

ALMA MUJAKIĆ

Iskustva islamske vjeronauke u Hercegovačko-neretvanskom kantonu

Alma Mujakić

nastavnica Islamske
vjeronauke, Prva
osnovna škola Stolac
alma.mujakic@hotmail.com

Pregledni članak

Primljeno: 27. 1. 2023.
Prihvaćeno: 27. 7. 2023.

Ključne riječi

vjeronauka, učenici,
vjeroučitelji, identitet,
međureligijska saradnja,
edukacija

Sažetak

Rad nudi pregled položaja vjeronauke kroz kratki osvrt na Zakon o obrazovanju u osnovnim i srednjim školama i predškolskim ustanovama HNK-a, kao i na broj učenika koji pohađaju nastavu vjeronauke, te broj vjeroučitelja. Rad tretira i sljedeće teme: uloga vjeroučitelja u izgradnji učenika; izazovi s kojima se susreću porodice učenika; prepoznavanje vjeroučitelja kao osobe od povjerenja. Poseban dio rada posvećen je pitanju identiteta, vrstama identiteta, važnosti poznavanja identiteta, izgradnji nacionalnog identiteta, temeljnim obilježjima identiteta, prezentiranju najboljeg što imamo u znanosti, kulturi, umjetnosti, sportu i sl. Rad se ukratko osvrće i na Međureligijsko vijeće, dosadašnju međureligijsku saradnju u HNK-u te planove i ideje za poboljšanje te saradnje u budućnosti. Posljednji dijelovi rada posvećeni su edukaciji nastavnika, jačanju kompetencija nastavničkog kadra, razvijanju informatičke pismenosti, cjeloživotnom učenju, vještinama i drugim sposobnostima nastavnika.

Experiences of Islamic Religious Education in the Herzegovina-Neretvan Canton

خبرات التربية الإسلامية في الكانتون الهرسكي النيريتفائي

Keywords:

religious education, students, religious educators, identity, interreligious cooperation, education

الكلمات المفتاحية:

التربية الدينية، التلاميذ، مدرسو التربية الدينية، الهوية، التعاون بين الطوائف الدينية، التدريب

162

Abstract:

The paper provides an overview of the position of religious education through a brief review of the Law on Education in Primary and Secondary Schools and Preschool Institutions of Herzegovina-Neretva Canton, as well as the number of students attending religious education and the number of religious educators. The paper addresses the following topics: the role of religious educators in student development, challenges faced by students' families, and recognizing religious educators as trusted individuals. A special section of the paper is dedicated to the issue of identity, types of identity, the importance of understanding identity, the building of national identity, fundamental characteristics of identity, and presenting the best aspects of identity in science, culture, art, sports, etc. The paper briefly touches on the Interreligious Council, the current interreligious cooperation in the Herzegovina-Neretva Canton, and plans and ideas for improving this cooperation in the future. The final sections of the paper focus on teacher education, strengthening the competencies of the teaching staff, developing digital literacy, lifelong learning, skills, and other capabilities of teachers.

الملخص:

يقدم البحث عرض مكانة التربية الدينية من خلال اللوحة الموجزة عن قانون التعليم في المدارس الابتدائية والثانوية وديار الحضانة للكانتون الهرسكي النيريتفائي، وكذلك عن عدد التلاميذ الذين يلتحقون بالتربية الدينية وعدد مدرسي التربية الدينية. ويعالج البحث أيضا الموضوعات التالية: دور مدرس التربية الدينية في تكوين التلاميذ، والتحديات التي تلتقي معها أسر التلاميذ، ورؤية مدرس التربية الدينية كشخص أمين. والجزء الخاص من البحث يهتم بقضايا الهوية وأنواعها وأهمية معرفة الهوية وبناء الهوية القومية وسمات الهوية الأساسية وتقديم أحسن ما لدينا في العلم والثقافة والفن والرياضة وإلخ. ويهتم البحث بإجازا باللجنة الدينية المشتركة، والتعاون بين الطوائف الدينية في الكانتون الهرسكي النيريتفائي، والخطط والأفكار لتحسين ذلك التعاون في المستقبل. والأجزاء الأخيرة من البحث تهتم بتدريب المدرسين، وتقوية كفاءات الكوادر المدرسية، وتطوير الوعي المعلوماتي، والتعلم مدى الحياة، والمهارات وكفاءات المدرسين الأخرى.

Uvod

Islamska vjeronauka je nezaobilazan faktor u odgojno-obrazovnom procesu Bošnjaka čiji se rezultati nakon tridesetogodišnjeg rada vide. Na tom putu bilo je puno prepreka koje je trebalo na adekvatan način riješiti. Na postignute rezultate možemo biti ponosni. Međutim, savremena kretanja u društvu, globalizacija, političko okruženje, izazovi vremena pred nas postavljaju nove poteškoće. Poteškoća ima i uvijek će ih biti. Ali na njih treba gledati kao na izazove i naš pogled treba biti dalekosežniji. Mnoga su očekivanja od nastavnika vjeronauke u Islamskoj zajednici, u široj zajednici, u svijetu kad se sve jako brzo mijenja i kad se učenici trebaju spremati za ono što je sutra. Nadam se da ću u svom radu barem donekle osvjetliti pređeni put i dati neke smjernice za budućnost.

Položaj vjeronauke u Hercegovačko-neretvanskom kantonu

Vraćanje Islamske vjeronauke u osnovne i srednje škole Bosne i Hercegovine započelo je nakon demokratskih promjena 1992. godine, prvo kao fakultativan predmet, a zatim kao obavezujući. Pravo na vjerski odgoj i obrazovanje zagarantovano je i regulisano državnim zakonima: Okvirnim zakonom o osnovnom i srednjem obrazovanju u Bosni i Hercegovini,¹ te Zakonom o slobodi vjere i pravnom položaju crkava i vjerskih zajednica u Bosni i Hercegovini.² S obzirom da je obrazovanje nadležnost bosanskohercegovačkog entiteta RS, odnosno kantona u Federaciji BiH ovi nivoi vlasti su u svojim zakonima o osnovnom i srednjem obrazovanju regulisali pitanje nastave

1 Federalno Ministarstvo obrazovanja i nauke, Okvirni zakon o osnovnom i srednjem obrazovanju u Bosni i Hercegovini, http://fmon.gov.ba/Upload/Dokumenti/7e1e8c33-c594-4784-817a-e46de79149fa_Okvirni%20zakon%20o%20osnovnom%20i%20srednjem%20obrazovanju%20u%20Bosni%20i%20Hercegovini.pdf, preuzeto 22. 10. 2022.

2 Ministarstvo pravde Bosne i Hercegovine, Zakon o slobodi vjere i pravnom položaju crkava i vjerskih zajednica u Bosni i Hercegovini, <http://www.mpr.gov.ba/biblioteka/zakoni/bs/zakon%20o%20slobodi%20vjere.pdf>, preuzeto 22. 10. 2022.

vjeronauke po uzoru na dva državna. U formalno-pravnom i organizacijskom smislu Hercegovačko-neretvanskog kantona Islamska vjeronauka je redovni i obavezni nastavni predmet za učenike čiji ga roditelji/staratelji slobodno izaberu na početku osnovnog³, odnosno srednjeg obrazovanja⁴ i izvodi se pod jednakim uslovima kao i ostali obavezni nastavni predmeti u školi. Izučava se od prvog razreda škole, pa do kraja srednjoškolskog obrazovanja u svim razredima i vrstama odgoja i obrazovanja. Samim tim ocjena ulazi u prosjek općeg uspjeha. Izvodi se dva sata sedmično u osnovnim školama, a u srednjim školama jedan sat sedmično.

Mostarsko muftijstvo djeluje u specifičnim okolnostima: 2 entiteta i 3 kantona. Prema podacima Mostarskog muftijstva u školskoj 2021/2022. godini nastavu Islamske vjeronauke u osnovnim školama HNK-a pohađalo je 6998 učenika, od ukupnog broja učenika 7265. Stopostotna polaznost je u Stocu, Čapljini i Prozoru, a najmanja 94,64% u Mostaru. A u srednjim školama nastavu je 2251 učenika, od ukupnog broja 2685. Stopostotna polaznost je u Prozoru, u Stocu je 95,74%, najmanja u Konjicu 62,10%. U Čapljini za Bošnjake nema nastave Islamske vjeronauke u srednjim školama.

Kada je riječ o vjeroučiteljima iz zbirnog izvještaja nismo mogli odvojiti vjeroučitelje iz Hercegovačko-neretvanskog kantona, pa se daju podaci za cijelo muftijstvo. U 32 osnovne škole zaposleno je 60 vjeroučitelja. Od toga pet sa završenim II ciklusom studija, 240 bodova ima 27 vjeroučitelja, 21 vjeroučitelj ima 180 bodova, a Islamsku pedagošku akademiju je završilo sedam vjeroučitelja. Na neodređeno radno vrijeme primljena su 43 nastavnika, na određeno 16 i jedan je angažiran honorarno. Saglasnost za rad ima 56 vjeroučitelja.

3 Ministarstvo obrazovanja, nauke, kulture i sporta HNK, Zakon o Osnovnom odgoju i obrazovanju u HNK, <https://dokumen.tips/documents/zakon-o-osnovnom-odgoju-u-hnk.html?page=8>, preuzeto 22. 10. 2022.

4 Ministarstvo obrazovanja, nauke, kulture i sporta HNK, Zakonon srednjoškolskom odgoju i obrazovanju [http://cms.monkshnk.gov.ba/Upload/Dokumenti/06\)%20-80c83a2.pdf](http://cms.monkshnk.gov.ba/Upload/Dokumenti/06)%20-80c83a2.pdf), preuzeto 22. 10. 2022

U 19 srednjih škola radi 15 vjeroučitelja. Njihova stručna sprema je: tri vjeroučitelja sa završenim II ciklusom studija, 240 bodova ima 11 vjeroučitelja i 180 bodova jedan vjeroučitelj. Na neodređeno je primljeno sedam, na određeno pet, a honorarno jedan vjeroučitelj. Svi vjeroučitelji imaju saglasnost.

Na području muftijstva postoji samo jedno obdanište gdje se realizira Islamska vjeronauka i to u Mostaru u kojem nastavu izvode dva vjeroučitelja.⁵ U Stocu djeluje jedno obdanište koje program realizira na hrvatskom jeziku. Tako da bošnjačka djeca nemaju omogućeno pravo na korištenje obdaništa. Među prvima u Islamskoj zajednici Bosne i Hercegovine, Medžlis IZ Stolac je prepoznao taj problem i u sklopu svojih mogućnosti otvorio Malu kreativnu školu Prvi pupoljci 2004. godine za potrebe ove populacije. Podršku smo dobili i od reisul-uleme Mustafe ef. Cerića. Međutim, zbog raznih okolnosti i problema taj projekat nije opstao u okviru Islamske zajednice.

Vjeronauka kao dio nacionalnog identiteta

“Čuvajte i očuvajte svoju naciju i ime Bošnjak, vjeru i tradiciju. Gubitak identiteta plaća se ropstvom i poniženjem.”

Alija Izetbegović

Identitet je individualna karakteristika, odnosno osobina po kojoj je neko prepoznat. Svako od nas ima mnogo identiteta.⁶ Možemo govoriti o ličnom, kolektivnom, vjerskom, nacionalnom identitetu ili nekom drugom. Vjeronauka je neupitno veoma važna u oblikovanju učeničkih identiteta. Ona svojim NPP-om pruža učenicima mogućnost da sami sebe upoznaju, da otkriju ko su i kome pripadaju. U samom NPP-u Islamske vjeronauke među ciljevima navodi se da je cilj nastaviti oblikovati identitet mladih kroz vjersku i nacionalnu pripadnost.⁷ Razvijati svijest

5 Zbirni izvještaj o vjeroučiteljima sa područja Muftijstva mostarskog za 2021/22.

6 Spahić Mustafa, *Učenje islama*, Vrijeme, Zenica, 2002, str. 168.

7 Rijaset Islamske zajednice u Bosni i Hercegovini, *Islamska vjeronauka Nastavni plan i program za I-II-III-IV-V-VI. razred osmogodišnje i devetogodišnje osnovne škole*,

da pripadamo islamskom ummetu, ali i evropskom kulturnom krugu, naša je opredijeljenost.

Nacionalni identitet je prije svega naša historija, tradicija, način života, jezik, običaj, kulturna baština, a sve to prožima vjera. Nažalost, danas najviše nacionalnog identiteta vidimo na sportskim terenima. Naš nacionalni identitet ćemo najbolje predstaviti onim najboljim što imamo u kulturi, znanosti, sportu, umjetnosti. Neophodno je da poznamo prošlost, sadašnjost, naše uzorite velikane, vrijednosti koje stoljećima baštinitimo. Trebamo znati prezentirati vlastiti nacionalni identitet s ponosom, jer imamo se čim ponositi. I tako pripremati mlade za izazove globalizacije, ali i sve druge izazove. Nacionalni identitet se gradi pomoću sredstava kao što su: odgoj i obrazovanje, radio, televizija i printani mediji, vojska, propaganda, religija, historija, jezik.⁸ Postavlja se pitanje šta od ovog mi imamo na raspolaganju u Stocu?!

U našem gradu još uvijek postoje dvije škole pod jednim krovom. To omogućava nastavu na bosanskom jeziku, ali u isto vrijeme to je aparthejd, segregacija, sve ono što jedno savremeno društvo ne može da baštini. Pored toga živimo u političkom okruženju gdje se javna sredstva ne koriste ravnopravno (broj stipendija koje općina dodjeljuje), gdje se uništava i sknavi nacionalno blago (gradnja križeva na Starom gradu), gdje predsjednik općinskog vijeća nije izabran jer treba biti Bošnjak, itd. Ako analiziramo podatke o polaznosti učenika u HNK na Islamskoj vjeronauci, vidjet ćemo da je najmanja polaznost u našem muftijstvu u Konjicu. Tamo gdje je ugrožen nacionalni, vjerski, jezički identitet i polaznost je mnogo veća. To je razumljivo. Škola nije odvojena od nekih životnih okolnosti, kao dio zajednice, priprema učenike za život van škole. Međutim, ne samo da budu spremni za obavljanje poslova i građenje karijere već da

https://edumedia-depot.gei.de/bitstream/handle/11163/2349/796903840_2009_A.pdf?sequence=2, preuzeto 23. 10. 2022.

8 Znakovi vremena, Nation building – izazovi nacionalnog identiteta, https://www.ibnsina.net/wp-content/uploads/2008/05/131_BAHADOR_AMINIAN.pdf, preuzeto 23. 10. 2022.

ostvare svoje lične potencijale, da teže vrijednostima koje lično smatraju važnima, ali i da čuvaju nacionalni identitet.

U procesu globalizacije, koja je prijetnja i većim državama, za očuvanje identiteta našeg naroda, uloga Islamske vjeronauke je važna. Razvijamo i podižemo svijest o važnosti nacionalnog identiteta kad se on napada sa svake strane. Tek kad budemo sposobni cijeniti vlastite vrijednosti, moći ćemo cijeniti i vrijednosti drugih. Ako mi ne budemo odgajali i obrazovali učenike na pravi način, radit će to neko drugi na način kako to njemu odgovara. U Hercegovini, u Stocu smo svjesni činjenice da nakon blagodati vjere dolazi blagodat življenja vjere u slobodi. Zato nam treba generacija učenih, odgojenih, ponosnih, dostojanstvenih Bošnjaka koja će čuvati i unapređivati život u Bosni i Hercegovini, a u tome će im pomoći i Islamska vjeronauka.

Međureligijsko vijeće u Bosni i Hercegovini

“O ljudi, Mi vas od jednog čovjeka i jedne žene stvaramo i na narode i plemena vas dijelimo da biste se upoznali.”⁹

Prema Okvirnom nastavnom planu i programu Islamske vjeronauke iz 2019. godine stoji da je zadatak predmeta “afirmirati pozitivne međuljudske vrijednosti, suživot, toleranciju i saradnju”.¹⁰

U islamskom učenju se naglašava jednoća čovječanstva kao porodice.¹¹ Činjenica je da živimo u okruženju različitih religija, nacija i to treba da čini naše bogatstvo. Vjeronauka pomaže djeci da sačuvaju svoj identitet, a u isto vrijeme da izgrade svoje međuvjerske kompetencije. Ona ima snažnu i značajnu korektivnu ulogu utjecaja kojima su izložena djeca.

MRV je formirano 1997. I u toku svog rada otvorilo je svoje odbore u 15 gradova. U Hercegovini su to samo Livno i Trebinje.

9 Kur'an, preveo Besim Korkut, El- Hudžurat, 13.

10 Rijaset Islamske zajednice u Bosni i Hercegovini, Islamska vjeronauka Nastavni plan i program, <https://www.scribd.com/document/488982490/NPP-Islamska-vjeronauka-docx>, preuzeto 23. 10. 2022.

11 Hassan Hathout, *Čitanje muslimanskog uma*, Dobra knjiga, Sarajevo, 2015, str. 39.

Nažalost, u Mostaru nije otvoren. Naše muftijstvo na čelu s muftijom Salem ef. Dedovićem je svojom riječju i djelom iskazivalo opredijeljenost za izgradnju građanskog društva, suživota, tolerancije. Neprestani rad, napor i zalaganje tamo gdje je god moguće, dao je i daje svoje rezultate. Muftija je podržao osnivanje Mreže vjernica Hercegovine u Trebinju 2013. godine, ali i sve druge projekte. Na osnivačkoj skupštini i kongresu “Vjernice Hercegovine u izgradnji građanskog društva” izabrana sam u uži odbor MRV Hercegovine za predstavnicu Mostarskog muftijstva, te učestvovala u raznim projektima: posjete domu bez roditeljskog staranja, okrugli stolovi, predavanja, zajedničke humanitarne akcije i dr. U sklopu manifestacije Dani mevluda i zikra u Mostaru prikazana je predstava “Sedam” gdje sam bila jedna od protagonista predstave. U njenom izvođenju učestvovala sam i u Žepču, Banjoj Luci, Orašju, Međugorju i Kladnju. Sa predstavnicama MRV posjetila sam i Karađoz-begovu medresu u Mostaru, te smo dogovorile saradnju Karađoz-begove medrese i gimnazije iz Trebinja.

U Stocu smo organizirali tribinu sa Ernom Ciprom “Jevreji u Bosni i Hercegovini”. Organizirali smo izlet u Trebinje kako bi bili podrška Islamskoj zajednici, ali i kako bi se upoznali sa učenjem pravoslavlja u pravoslavnoj crkvi od nastavnice vjeronauke Milje Tupuljanin. Ova saradnja je nastavljena nizom aktivnosti koje se realizuju u sklopu odbora MRV u Trebinju.

Za proteklih 20 godina možemo reći da saradnje sa katoličkom crkvom skoro nikako nije bilo. Na događaje koje smo organizirali pozivali smo direktoricu i nastavnike vjeronauke, ali se nikad nisu odazvali. Da se i na tom polju vide pomoci svjedoči i prošlogodišnja posjeta katoličkoj crkvi gdje smo imali čas sa dumom Ljubom Plančićem. To je ujedno bila i naša druga posjeta katoličkoj crkvi koju je dogovorio kolega, nastavnik Islamske vjeronauke Anel Obradović. Nadamo se da će se saradnja nastaviti i unaprijediti.

Bila sam učesnik Međureligijskih susreta vjeroučitelja Bosne i Hercegovine, u Brčkom i Sarajevu ispred Mostarskog muftijstva.

Svjesna činjenice da dijalog nema alternative, da je mnogo više zajedničkog, nego različitog, da afirmiramo činjenje dobrih djela, te da je iskustvo života u različitosti bogatstvo, smatram da nastavnici Islamske vjeronauke trebaju dati svoj doprinos u razvijanju učeničkih interkulturalnih kompetencija i osnaživanju Međureligijskog vijeća.

Uzor

“Vi u Allahovom poslaniku imate divan uzor...”¹²

Muhammed, a.s., posljednji je poslanik i samim tim njegova poruka je morala obuhvatiti sve sfere čovjekovog života. Kur'an je objavljen, a praktično je primijenjen kroz život Poslanika, a.s.¹³ Proučavajući njegov život prepoznat ćemo uzora kojeg treba slijediti kako bismo imali sretan život na oba svijeta.

Djeca su podložna primjerima koje vide u svom okruženju. Njihovi prvi uzori i vjeroučitelji su njihovi roditelji, a onda nastavnici i imami. Vjeroučitelj nastavlja gradnju onog što učenici donesu iz svojih porodica. Osnovna škola je mjesto gdje se usvajaju prva znanja, vrijednosti, prava, obaveze i odgovornosti. Tada se obično stvara i zainteresiranost ili odbojnost. Ljepote vjere vjeroučitelj vlastitim primjerom oslikava učenicima. Da bismo bili uspješni nastavnici, neophodno je da učenici zavole vjeru, a to će uraditi ako zavole nas. “Najvažnije je da vas djeca zavole.” – je jedna od lekcija mojih profesora sa Islamske pedagoške akademije u Zenici. Djeci su neophodni primjeri da bi razumijeli gradivo.¹⁴ Kako će određeni sadržaj biti prenesen zavisi od udžbenika, ali mnogo više zavisi od predavača nastavnika. S

12 Kur'an, Sura Al-Ahzab, 21.

13 Seyyed Hossein Nasr, *Srce islama*, El- Kalem, Sarajevo, 2002, str. 50.

14 Edina Vejo, *Tradicijske odgojne vrijednosti u Bošnjačkoj porodici*, El-Kalem, CNS, Sarajevo, 2012, str. 41.

časa učenici pamte i nose kroz život osjećaj, kako im je bilo, kako je brzo vrijeme prolazilo. U tom periodu je važno učenike motivirati. Spremnost na saradnju, povjerenje, odgajanje i primjena kompetencija, a ne rutinsko obavljanje posla, dat će kvalitet rada.¹⁵

Danas kad živimo u digitalnom vremenu, kad se sve brzo mijenja, kad je i odraslima teško pratiti te promjene, dok su djeca u razvoju i upoznaju svijet oko sebe, kad je sve nesigurno, uloga nastavnika vjeronauke je važna jer im pruža sigurnost, mir, sreću. U borbi za obezbjeđenjem egzistencijalnih potreba roditelji ponekad zaboravljaju na druge potrebe djece. U takvom okruženju svjedočimo povjerenju koje su vjeroučitelji izgradili kod svojih učenika. Oni prepoznaju u vjeroučitelju prijatelja za razgovor, savjet, nekog ko ih želi saslušati, nekog ko može njihov problem riješiti, nekog ko neće izdati ukazano povjerenje. Vjeroučitelji su prepoznati kao osobe od najvećeg povjerenja u svom okruženju. Oni su ti koji pokreću humanitarne akcije, koji organiziraju različite vidove pomoći kako samim učenicima tako i njihovim porodicama.

Da bi dali svoj puni doprinos, neophodno je da se nastavnici Islamske vjeronauke uključe u sve aktivnosti Islamske zajednice, ali i šire društvene zajednice. Od dolaska u Stolac 2003. godine radim sa ženama, a danas je to Odjel za brak i porodicu. Svojim primjerom, svojim društvenim angažmanom možemo mnogo više učiniti nego svojim riječima. Kontinuiran rad za opće dobro treba biti naša opredijeljenost. To je ono što učimo učenike i što svojim životom svjedočimo.

Na našim prostorima uvijek je bilo čestitih i uzoritih predstavnika koji su odolijevali izazovima vremena i svojim životom pokazali da se i na našim prostorima može biti istinski sljedbenik Muhammeda, a.s. To je zasigurno jedan od glavnih faktora uspjeha jednog nastavnika. Moramo biti svjesni svoje uloge u životu tih mladih ljudi. Sve to nam govori koliko je ovo

15 Semir Šejtanić, *Komunikacija u školi*, Univerzitet "Džemal Bijedić" u Mostaru, Nastavnički fakultet, Mostar, 2019, str. 19.

važan, ali i odgovoran posao čiji će se rezultati vidjeti tek nakon nekog vremena. Mogli bismo slobodno reći da je ovo maraton, a ne sprint. Naš najvredniji uspjeh svakako će biti ili jesu učenici koji će svojim životom svjedočiti sve ono što su učili na času Islamske vjeronauke. Ostati u nečijim dovama!

Duhovnost

“Zaista Allah ne gleda u vaša tijela, niti u vaše likove, gleda u vaša srca i vaša djela.”¹⁶

Svako dijete se rađa u prirodnoj vjeri, u izvornoj čistoti i bezgriješnosti. Ako mu pružimo lijep kućni odgoj, vjerničko okruženje, nadat se uzoritom i moralnom insanu.¹⁷ Nažalost, često i roditelji puno više pažnje posvećuju onome šta će djetetu ostaviti od materijalnih dobara, u odnosu na ulaganje u njihov odgoj. Nalazimo se u vremenu materijalizma i okrenutosti dunjaluku. Fokus je na vanjštini. Sve je više nesretnih, depresivnih, anksioznih što se negativno odražava na cijelu društvenu zbilju. Problem duhovnog i moralnog odgoja u uvjetima savremenog društva dobio je poseban značaj. Gubitak moralnih smjernica doveli su do negativnih posljedica u društvu: kriminal, droga, kocka, samoubistva i sl. U takvom okruženju odrastaju djeca. Osvješćivanje potencijala, razvijanje empatije, individualnih vrijednosti, mašte, podsticanje na takmičenje sa samim sobom, lijepo ponašanje je najbolji način da se pokaže ljepota islama.

Duhovnost je vrlo kompleksan pojam koji se interpretira na razne načine. Duhovnost je sam život. Ona se živi. Duhovnost nije suprotnost tijelu ili materijalnom. “Čovjek se razlikuje od ostatka prirodnog stvaranja činjenicom da je Bog, nakon što ga je oblikovao, u njega “udahnuo Svoga/Moga duha”.¹⁸ Ona je suština, ono iza. Nju treba oplemeniti. Duhovnost je preventiva raznih društvenih zala. Duhovni

16 Imamunnevevj, Rijadu-s-salihin, hadis broj 8, str. 6.

17 Abdullah Nasih Ulvan, *Odgoj djece u islamu*, Aktivna islamska omladina, Sarajevo, 2003, str. 128.

18 Fazlur Rahman, *Glavne teme Kur'ana*, CNS, El-Kalem, Sarajevo, 2011, str. 53.

odgoj je put vraćanja ruha-duha Allahu, dž.š. To je put izgradnje i očuvanja čistog srca. Odgajanje podrazumijeva dugotrajan i složen proces razvijanja, izgradnje i oblikovanja čovjeka. Temeljni smisao odgoja nije stjecanje znanja već rast učenika sa obilježjima humanizma, vrijednostima, a sve to će produhovniti ljudski život. Islamska vjeronauka je veoma značajna u izgradnji duhovnosti.

Savremene škole više obrazuju, nego što odgajaju, pa je i u kurikulumima akcenat na kognitivnim ishodima (reprodukcija činjenica, ocjene, diplome) viši nego na afektivnim ishodima. A glavni cilj škole jeste osposobljavanje učenika za život. Učimo da je čovjek biće tijela i duha i da i o jednom i drugom treba voditi računa. Tehnologija bez morala je sama po sebi destruktivna.

Duhovnost uključuje vrijednosti, naša uvjerenja, naša povezanost jednih s drugima. Zato je neophodno da na satima Islamske vjeronauke promičemo i svojim primjerom svjedočimo kako trebamo poštovati sebe i druge. Duhovni zadatak je nerazdvojivo vezan za odgojne i obrazovne zadatke.¹⁹ Često zaboravljamo da niko od nas nema isti otisak prsta, da je svako poseban na svoj način, da je svaki učenik blago i da nema potrebe da pravimo kalupe.

Učenici u komunikaciji s nastavnikom direktno od njega uče ljudske kvalitete, analiziraju i kompariraju šta je od vrijednosti o kojima svakodnevno govori realno primijenio u svakodnevnom životu. Shodno zapaženom, učenici uzimaju kritičke stavove i spram nastavnika i spram vjere i vjeronaučnih sadržaja. Svako ko smatra da je završio s tim pitanjem već je u problemu. Mi smo dužni da damo sve od sebe u poslu koji obavljamo. To ne znači da će uvijek rezultati biti onakvi kakve smo očekivali. Ali sa čvrstom vjerom i oslanjanjem na Dragog Boga treba da nastojimo svaki dan biti bolji. Učiteljima se tokom akademskog obrazovanja i kasnije, tokom stručnoga usavršavanja, treba ponuditi mogućnost cjelovitoga profesionalnog rasta i razvoja,

19 Refik Čatić, *Metodički priručnik za nastavu vjeronauke*, El-Kalem, 1996, str. 11.

a to podrazumijeva uključivanje sadržaja vezanih uz konkretna očitovanja duhovnog aspekta odgoja i obrazovanja kako bi nastavnik mogao posredovati i duhovne vrijednosti. Čitajući biografije naših alima i proučavajući njihov uspjeh svjedočimo da su njihovi rezultati bili izvanvremenski prije svega zbog jakog imana i uzornog ponašanja. Oni su bili paradigma onog što su naučavali. Često zaboravljamo glavno pitanje: Šta ćeš ponijeti na Ahiret?

Svjedočimo sve većim problemima unutar porodica, a znamo da je porodica veoma značajna za odgoj djece i omladine.²⁰ Materijalizam kojem smo svjedočili nije dao željene rezultate. Bez traganja za duhovnošću društva se urušavaju.²¹ S pozicije nastavnika vjeronauke i koordinatorice Odjela za brak i porodicu svakodnevno imam upite i traženje savjeta za različite situacije. Među prvima sam u kontaktu s djecom i mogu da primijetim poteškoće s kojima se učenici suočavaju, tako da je saradnja s menadžmentom škole u rješavanju tih poteškoća na zavidnom nivou. A sve s ciljem pružanja pomoći i istinskim svjedočenjem življenja islama. Vjeronauka i nastavnik vjeronauke je neko ko treba i mora da im pokaže i drugu stranu. Da ih podstakne da stanu i pogledaju svijet oko sebe. Da uživaju u Bregavi, Daorsonu, Starom gradu, stećcima, da se zamisle nad sobom.

Islamska vjeronauka je veoma značajna u izgradnji duhovnosti našeg naroda. Na tome se mora puno više raditi. Mora se dati podrška osnaživanju kadra kroz institucije, a i individualno je neophodno da se na tome radi. Svako od nas je dužan da shodno svojim sposobnostima bdije nad očuvanjem naše duhovnosti, našeg identiteta, naše mladosti. Ne postoje velika postignuća, uspjeh je u kontinuitetu.

20 Nezir Halilović, *Utjecaj mekteba na odgojnost djece*, Medžlis Islamske zajednice Zenica, 2007, str. 191.

21 Seyyed Hossein Nasr, *Živi sufizam: Ogledi o sufizmu*, Naučnoistraživački institut "Ibn Sina", Sarajevo, 2004, str. 33.

Edukacija nastavnika

“Čitaj, u ime Gospodara tvoga koji stvara!”²²

Nastavni kadar Islamske vjeronauke je najobrazovaniji kadar u školama i na to možemo biti ponosni. Naš kanton jedan je od tri kantona koji ima savjetnika za Islamsku vjeronauku u Pedagoškom zavodu, dr. Ahmeda Husića. Dobra saradnja Islamske zajednice, tj. Muftijstva mostarskog i Pedagoškog zavoda polučila je organizirane stručne aktive i seminare s različitim temama najmanje dva puta godišnje, u cilju stručnog usavršavanja i profesionalnog razvoja, tj. nadogradnje znanja, vještina i kompetencija, kao i podrške nastavnicima Islamske vjeronauke. Bloomova taksonomija, Digitalizacija u nastavi, Savremena metodika nastave i nove tehnologije u vjerskoj nastavi, Ishodi učenja, Realizacija novih NPP-ova, Cjeloživotno učenje, Mirovna dimenzija islama – metode u nastavi, Svjetski etos u školi, razne radionice i ono što je bila potreba u datom trenutku su samo neki od seminara koji su organizirani za nastavnike vjeronauke. Pored ovih seminara imala sam priliku da prisustvujem i seminarima koji nisu bili za nastavnike vjeronauke, a koje su organizirali: Mostarsko muftijstvo: Rukovođenje sastanaka, umijeće komuniciranja, timski rad i donošenje odluka, Medijacija; Uprava za vjerske polove: Snaga porodice, Rad koordinatorka za brak i porodicu – izazovi i perspektive, Misija i profesija, Utjecaj pandemije na unutarporodične odnose, Položaj, status i narativ muslimanke Bošnjakinje; Uprava za vanjske poslove i dijasporu: Prevencija i suprotstavljanje nasilnom ekstremizmu, Napredno roditeljstvo, Razvoj životnih vještina; Step by Step: Škola u srcu zajednice – Čitanjem i pisanjem do kritičkog mišljenja, Škola vrijednosti i škola mišljenja. Između ostalog, zahvaljujući ovim edukacijama bila sam član Tima za rad na izmjenama i dopunama nastavnih programa Islamske vjeronauke za osnovnu i srednje škole 2019. godine – Uprava za obrazovanje i nauku. Zatim, bila sam član Ekspertne grupe za izradu

22 Kur'an, preveo Besim Korkut, Al- Alaq, 1.

Prijedloga NPP-a za osnovni odgoj i obrazovanje zasnovan na implementaciji zajedničke jezgre NPP-a definisane na ishodima učenja 2019. godine Pedagoškog zavoda Mostar.

Održala sam niz radionica kao razrednica za roditelje, ali i kao koordinatorica Odjela za brak i porodicu – u cilju podrške i osnaživanja porodice. Tu su i radionice izgradnje životnih vještina za učenike i mlade. Sve to ne bih mogla i ne bih znala bez ovih edukacija. Zato su cjeloživotna učenja i edukacija vjeroučitelja jedini ispravan put. Edukacije koje sam prošla pomogle su mi u radu. To je razlog zašto smatram da akcenat treba staviti na razvijanje nastavničkih kompetencija²³, pedagoških, didaktičko-metodičkih kompetencija (napredovanje usklađeno sa standardima o napredovanju u struci) kako bi približili sadržaje novim generacijama.

Online nastava nam je pokazala važnost savremene tehnologije, pa je neophodno razvijati digitalne kompetencije i raditi na unapređenju zbirke digitalnih didaktičkih materijala, kao i drugih didaktičkih materijala.

Sve su izraženije potrebe za osposobljavanjem za izazove u radu s djecom s teškoćama u razvoju, socijalno ugroženim porodicama, disfunkcionalnim porodicama, kao i romskom populacijom. Nastavnici Islamske vjeronauke su često i u ulozi savjetnika ne samo učenicima već i roditeljima, pa je neophodna stručna obuka za njih kako bi mogli odgovoriti ovom izazovu.

Kako bi se nastavnici vjeronauke odvažili u pisanju stručnih radova ili tekstova s primjerima dobre prakse, neophodno je nadograditi znanja i vještine koje su im potrebne da se uključe u ovakve aktivnosti, a sve to kako bi mogli još više pridonijeti svom pozivu, društvu, svojoj misiji. Nastavnici vjeronauke svojim identitetom i svojom misijom trebaju odgovoriti na savremene izazove i potrebe učenika.

23 Mujo Slatina, *Edukometrija: mjerenje i mjerni instrumenti u odgoju/obrazovanju*, Ilum, Bužim, 2020, str. 381.

Kvalitetan odgoj i obrazovanje moguće je postići jedino formiranjem kvalitetnog odgojno-obrazovnog sistema te visokoobrazovanog stručnog kadra, ali to ne predstavlja i kraj obrazovanja odgojno-obrazovnih radnika.²⁴ Osim obaveznog obrazovanja nastavnika, veoma je važno kontinuirano stručno usavršavanje, obnavljanje i dopunjavanje znanja i vještina jer na taj način se, osim postizanja vlastitog napretka, osigurava učenicima stjecanje kompetencija.

Često smo na seminarima imali priliku čuti da su nastavnici vjeronauke najvažniji faktor postignuća učenika i kvalitete obrazovnog sistema u cjelini. Bez obzira kakav Zakon bio, koliko dobri bili NPP-i, udžbenici, didaktički materijal i sl., ukoliko nastavnici ne odgovore adekvatno pred izazovom koji je pred njih postavljen, uspjeh će izostati, a samim tim i opravdanost vjeronauke. Zbog toga pogrešno je razmišljanje da sa završetkom oficijelnog školovanja završava i učenje, pa je neophodno još više raditi na edukaciji nastavnika jer su i sve veći izazovi sa kojima se susreću u svom radu.

Zaključak

Islamska vjeronauka kroz Zakon o obrazovanju u osnovnim i srednjim školama i predškolskim ustanovama HNK-a je predmet koji ima status kao i svi drugi predmeti u osnovnim i srednjim školama. Nastava se u osnovnim školama izvodi dva puta sedmično dok je u srednjim školama Islamska vjeronauka zastupljena jedanput sedmično. Prema podacima Mostarskog muftijstva u školskoj 2021/2022. godini nastavu Islamske vjeronauke u osnovnim školama HNK-a pohađalo je 6998 učenika, od ukupnog broja učenika 7265. Stopostotna polaznost je u Stocu, Čapljini i Prozoru, a najmanja 94,64% u Mostaru. A u srednjim školama nastavu je pohađalo 2251 učenika, od ukupnog broja 2685. Stopostotna polaznost je u Prozoru, u Stocu je 95,74%, najmanja u Konjicu 62,10%. U Čapljini za Bošnjake

24 Hašim Muminović, *Osnovi didaktike*, DES doo, Sarajevo, 2013, str. 94–95.

nema nastave Islamske vjeronauke u srednjim školama. Kada je riječ o vjeroučiteljima iz zbornog izvještaja nismo mogli odvojiti vjeroučitelje iz Hercegovačko-neretvanskog kantona, pa se daju podaci za cijelo muftijstvo. U 32 osnovne škole zaposleno je 60 vjeroučitelja. Od toga pet sa završenim II ciklusom studija, 240 bodova ima 27 vjeroučitelja, 21 vjeroučitelj ima 180 bodova, a Islamsku pedagošku akademiju je završilo sedam vjeroučitelja. Na neodređeno radno vrijeme primljena su 43 nastavnika, na određeno 16 i jedan je angažiran honorarno. Saglasnost za rad ima 56 vjeroučitelja. U 19 srednjih škola radi 15 vjeroučitelja. Njihova stručna sprema je: tri vjeroučitelja sa završenim II ciklusom studija, 240 bodova ima 11 vjeroučitelja i 180 bodova jedan vjeroučitelj. Na neodređeno je primljeno sedam, na određeno pet, a honorarno jedan vjeroučitelj. Nastavnici Islamske vjeronauke uzeli su aktivno učešće i u radu Međureligijskog vijeća, te svojim angažmanom doprinose razvoju međureligijske saradnje.

Za još bolje rezultate, kako bi mogli odgovoriti izazovima vremena, neophodno je nastaviti sa edukacijom nastavnika, jačanju kompetencija nastavničkog kadra, razvijanju informatičke pismenosti, cjeloživotnom učenju, vještinama i drugim sposobnostima nastavnika.

Uzimajući u obzir izazove s kojima se svakodnevno susrećemo, možemo zaključiti da situacija u pogledu Islamske vjeronauke u HNK nije idealna, ali isto tako i da se imamo čime ponositi. Vjerujemo da predanim radom, trudom i zajedničkim zalaganjem možemo prevazići sve prepreke i ostvariti značajne pomake ka unapređenju odgojno-obrazovnih iskustava stečenih na časovima Islamske vjeronauke, te da ćemo na ovaj način doprinijeti stvaranju boljeg društva

Literatura

- Ćatić, Refik (1996). *Metodički priručnik za nastavu vjeronauke*, El-Kalem. Halilović, Nezir (2007). *Utjecaj mekteba na odgojnost djece*, Medžlis Islamske zajednice Zenica.

Hathout, Hassan (2015). *Čitanje muslimanskog uma*, Dobra knjiga, Sarajevo.

Kur'an, preveo Besim Korkut.

Muminović, Hašim (2013). *Osnovi didaktike*, DES doo, Sarajevo. Nasr, Seyyed Hossein (2002). *Srce islama*, El-Kalem, Sarajevo.

Nasr, Seyyed Hossein (2004). *Živi sufizam: Ogleđi o sufizmu*, Naučnoistraživački institut "Ibn Sina", Sarajevo.

Rahman, Fazlur (2011). *Glavne teme Kur'ana*, CNS, El-Kalem, Sarajevo.

Slatina, Mujo (2020). *Edukometrija: mjerenje i mjerni instrumenti u odgoju/obrazovanju*, Ilum, Bužim,

Spahić, Mustafa (2002). *Učenje islama*, Vrijeme, Zenica.

Šejtanić, Semir, (2019). *Komunikacija u školi*, Univerzitet "Džemal Bijedić" u Mostaru, Nastavnički fakultet, Mostar.

Ulvan, Abdullah Nasif (2003). *Odgoj djece u islamu*, Sarajevo.

Vejo, Edina (2012). *Tradicijske odgojne vrijednosti u Bošnjačkoj porodici*, El-Kalem, CNS, Sarajevo.

Zbirni izvještaj o vjeroučiteljima sa područja Muftijstva mostarskog za 2021/2022.

Internet izvori

<https://www.scribd.com/document/488982490/NPP-Islamska-vjeronauka-docx>, preuzeto 23. 10. 2022.

https://edumediadepot.gei.de/bitstream/handle/111163/2349/796903840_2009_A.pdf?sequence=2, preuzeto 23. 10. 2022.

https://www.ibn-sina.net/wp-content/uploads/2008/05/131_BAHADOR_AMINIAN.pdf, preuzeto 23. 10. 2022.

http://fmon.gov.ba/Upload/Dokumenti/7e1e8c33-c594-4784-817a-e46de79149fa_Okvirni%20zakon%20o%20osnovnom%20i%20srednjem%20obrazovanju%20u%20Bosni%20i%20Hercegovini.pdf, preuzeto 22. 10. 2022.

<http://www.mpr.gov.ba/biblioteka/zakoni/bs/ZAKON%20o%20slobodi%20vjere.pdf>, preuzeto 22. 10. 2022.

<https://dokumen.tips/documents/zakon-o-osnovnom-odgoju-u-hnk.html?page=8>, preuzeto 22.10.2022.

[http://cms.monkshnk.gov.ba/Upload/Dokumenti/06\)%20-80c83a2.pdf](http://cms.monkshnk.gov.ba/Upload/Dokumenti/06)%20-80c83a2.pdf), preuzeto 22. 10. 2022.

